

Krystyna Leśniak-Moczuk*
Arkadiusz D. Leśniak-Moczuk**

Kontrasty w domostwie małego miasta i wsi mieleckiej

Powstawanie miast powiązane z rewolucją techniczną i tworzeniem przemysłu zapoczątkowało migracje ludności wiejskiej przyciąganej do środowisk miejskich warunkami życia na wyższym poziomie. Różnice cywilizacyjne pomiędzy wsią i miastem, objawiające się zróżnicowaniem warunków życiowych w obu społecznościach, utrzymywały się w wyniku szybszego docierania postępu technicznego do miast i wydłużaniem czasu niezbędnego, aby nowoczesność dotarła pod wiejskie strzechy. Dopiero po kilku, a nawet kilkunastu latach upowszechniania się w mieście innowacji w dziedzinie przemian warunków bytu, były one przejmowane jako nowości przez wiejskie środowiska. Wieś nie nadążając za przemianami w mieście rozwijała się przez wiele wieków w tempie wolniejszym aniżeli miasto. Dokonujący się w niej w powolnym tempie postęp był ukierunkowany na rozwijające się szybciej miasta, stanowiące punkt odniesienia i wzorzec do naśladowania.

---

* Dr hab. Krystyna Leśniak-Moczuk, prof. UR, Uniwersytet Rzeszowski.

** Mgr Arkadiusz D. Leśniak-Moczuk, Uniwersytet w Białymstoku.

Kontrast pomiędzy miastem a wsią w Polsce wytworzyły prawa nierównomiernego rozwoju podporządkowanego urbanizacji i industrializacji w okresie realnego socjalizmu¹. Transformacja ustrojowa wpłynęła na politykę społeczno-gospodarczą prowadzącą do zmian oblicza współczesnej polskiej wsi, kształtowanego przez nakładanie się procesów wielofunkcyjności i urbanizacji przestrzeni wiejskich, w których ściera się wiejskość z miejskością. Przemiany społeczno-gospodarcze wsi otwartej na absorpcję postępu technicznego i społecznego są potęgowane przez procesy globalizacji, które – w powiązaniu z zacieraniem znaczenia miejsca i czasu w przestrzeni przepływów sieciowych w społeczeństwie informacyjnym – sprzyjają dyfuzji kulturowej między miastem i wsią.

We współczesnej wsi zachodzą zmiany powodujące równoczesną absorpcję postępu cywilizacyjnego przez środowisko wiejskie i miejskie. Nie jest to równoznaczne z dotychczasowym procesem upodabniania się, doganiania, dorównywania wsi do poziomu miasta. We współczesnym świecie społeczeństwo informacyjne dysponuje potencjałem, który jest w stanie docierać w jednakowym tempie, bez technicznych ograniczeń, do obszarów znajdujących się na różnych poziomach rozwoju. Dyfuzja innowacji ogarnia w szybkim tempie różne obszary, bez względu na poziom ich urbanizacji. W związku z tym wieś i miasto podlegają równoczesnym przemianom w jednym kierunku, co sprzyja zmniejszeniu dystansu pomiędzy nimi. Nie oznacza to jednak tworzenia jednolitego organizmu hybrydy wiejsko-miejskiej z przewagą miejskości. Obie społeczności, przejmując nawzajem od siebie doświadczenia, zachowują niektóre aspekty swojej

---

¹ W. Patrzalek, *Społeczno-ekonomiczne relacje miasto wieś w okresie realnego socjalizmu i zmian systemowych w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996, s. 8–9.

tożsamości². Jednakże procesy powodujące zlewanie się środowisk miejskich i wiejskich w konurbację oraz heterogenizację ludności przynoszą kres lokalnej społeczności w kulturowo odrębnej postaci³.

Jednym z najbardziej spektakularnych obszarów zacieraania się różnic pomiędzy środowiskiem wiejskim i miejskim są warunki mieszkaniowe. Postęp techniczny w dziedzinie budownictwa mieszkaniowego prowadzi do coraz słabszego zarysowywania się linii podziału między miastem a wsią. W ślad za zmianami kierunku migracji, szczególnie widocznymi we wsiach podmiejskich, do których przeprowadza się część bogatszej ludności miejskiej, następuje przenoszenie wzorów kultury. Z tego względu należy zwrócić uwagę na pojawianie się bardzo dużych kontrastów wewnątrz samych środowisk wiejskich i miejskich, kontrastów wynikających z polaryzacji społecznej, uwarunkowanej statusem społeczno-zawodowym ludności wsi i miast.

Celem artykułu jest ukazanie różnic i podobieństw w architekturze i wyposażeniu domów oraz posesji w małym mieście na tle wsi w okresie socjalizmu i w gospodarce rynkowej, a także podanie przykładu odbiegającego od standardu w urządzeniu domu i posesji w małym mieście. W artykule postawiono hipotezę, że kontrasty w warunkach mieszkaniowych pomiędzy wsią i miastem z okresu socjalizmu ulegają zacieraniu, a pojawiają się kontrasty w środowisku miasta powiatowego.

Do testowania hipotezy posłużą wyniki badań charakteryzujących budynki mieszkalne i posesje oraz wyposażenie domów w infrastrukturę techniczną i zarządzania wewnątrz domów w mieście powiatowym i we wsiach powiatu mielec-

² K. Leśniak-Moczuk, *Przemiany wiejskich społeczności lokalnych w odniesieniu do miasta. Studium zmiany systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, s. 509–510.

³ P. Rybicki, *Struktura społecznego świata*, PWN, Warszawa 1979, s. 256–258.

kiego w województwie podkarpackim. Analizowany w artykule materiał został zebrany podczas terenowych badań empirycznych przeprowadzonych pod koniec pierwszej dekady XXI w. oraz w badaniu wykonanym w 2020 r. W obu badaniach zastosowano metody jakościowe. W pierwszym badaniu zastosowano techniki wywiadu kwestionariuszowego i wywiadu swobodnego, techniki introspekcji i obserwacji uczestniczącej oraz technikę wizualizacji. W drugim natomiast wykorzystano technikę *case study* (studium przypadku) z techniką wizualizacji.

W przeprowadzonych 144 wywiadach z mieszkańcami miasta Mielca i wylosowanych wsi ze wszystkich gmin powiatu mieleckiego respondenci podawali informacje dotyczące warunków mieszkaniowych w ich środowisku zamieszkania u swojej rodziny, w bliższym i dalszym otoczeniu, a nie w swoich prywatnych domostwach. Według Dyzmy Gałaja oceny i opinie uzyskane tą drogą są wiarygodne, ponieważ stanowią wyraz nie jednorazowej oceny, lecz obserwacji i ocen dokonywanych permanentnie. Wydobycie takich informacji wytworzonych przez opinię zbiorową jest pomocne w uchwyceniu obrazu zgodnego z rzeczywistością⁴. W dziewięciu wywiadach swobodnych mieszkańcy wsi i miasta wyrażali opinie na temat przemian warunków mieszkaniowych w ich otoczeniu. Ilustracją wizualną do materiału empirycznego były zdjęcia archiwalne i wykonywane podczas badań terenowych. Autorka badań terenowych, pochodząca z powiatu mieleckiego, wykorzystwała technikę introspekcji oraz obserwacji uczestniczącej. Technikę *case study* zastosowali autorzy do analizy pojedynczego przypadku polegającej na dość szczegółowym opisie domostwa przewyższającego standardy przestrzeni budownictwa w małym mieście.

---

⁴ D. Gałaj, *Aktywność społeczno-gospodarcza chłopów*, LSW, Warszawa 1961, s. 12.

Architektura domu i posesji na wsi i w małym mieście

Oblicze architektury polskiej wsi uległo zasadniczym przeobrażeniom w powojennej Polsce. Drewniana zabudowa zniknęła z pejzażu obejść wiejskich. W perspektywie dokonywanych porównań we wsiach powiatu mieleckiego okresu schyłku socjalizmu i czasów obecnych obserwuje się poprawę jakości zabudowań wiejskich. Ponad 40% respondentów mieszka w nowych murowanych budynkach i tyle samo w starszych budynkach murowanych, a w okresie socjalizmu dotyczyło to 30% respondentów. W nowych budynkach murowanych zamieszkuje największy odsetek osób w wieku 30–45 lat, zaś w starych budynkach murowanych – największy odsetek osób w wieku emerytalnym. Przed 1990 r. jeszcze 16% badanych zamieszkiwało budynki drewniane, obecnie tylko 9%, i głównie są to osoby w podeszłym wieku.

Il. 1. Wiejskie domy mieszkalne w latach siedemdziesiątych XX w.,
fot. Kronika gminy Borowa

Il. 2. Wiejski dom mieszkalny z początku XXI w., fot. Cz. Rogóż

Il. 3. Miejski dom mieszkalny na początku XXI w.,
fot. archiwum prywatne

Ponad połowa respondentów z miasta powiatowego zajmuje mieszkania w blokach wielorodzinnych. W największym stopniu dotyczy to osób w wieku 45–60 lat. Zwiększył się odsetek osób posiadających domy jednorodzinne – nowe z 6% do 19%, stare – z 11% do 13%. Wśród ich właścicieli dominuje młodzież do trzydziestego roku życia. Z miejskiego pejzażu znikają domy drewniane (z 13% do 3%) zamieszkiwane przez osoby starsze.

Pomimo wzrostu obowiązków zawodowych ludności wiejskiej i miejskiej w okresie transformacji jest w tych środowiskach zauważalne zwiększenie dbałości o estetykę domów, posesji i bieżące utrzymanie porządku w porównaniu do okresu sprzed 1990 r. Obserwacje takie poczyniło dwie trzecie respondentów na wsi i trzy czwarte w mieście, bez względu na wiek. Jedna trzecia respondentów ze środowiska wiejskiego i 40% z miejskiego uważało, że w czasach socjalizmu nie przywiązywano dużej wagi do estetyki obejścia. Dwukrotnie wzrósł odsetek badanych mieszkańców współczesnej wsi, którzy przywiązują większą niż wówczas wagę do estetyki wyposażenia miejsca zamieszkania. Im starsze pokolenie na wsi tym jego potrzeby estetyczne są mniejsze, a w mieście większe. Na wsi jest to uwarunkowane przyzwyczajeniem osób starszych do dawnego życia w prostocie i skromnych warunkach. W mieście zaś pokolenie w wieku emerytalnym przeznaczają zasoby wolnego czasu na zajmowanie się domem i jego otoczeniem. W ocenie respondentów na wsi wystąpił w porównywanych okresach pięciokrotny wzrost zaspokojenia potrzeb dotyczących estetyki domów i ich otoczenia na bardzo wysokim poziomie, w mieście – że nastąpił pięciokrotny spadek zaspokojenia potrzeb związanych z estetyką miejsca zamieszkania. Wiarygodność ocen potwierdza wskaźnik pięciokrotnego wzrostu wskazań niskiego stopnia zaspokojenia tej potrzeby w mieście. Wizualnym potwierdzeniem tych opinii jest brak zauważalnych granic pomiędzy miastem i okolicznymi wsiami.

Il. 4. Urządzenie posesji na wsi w latach siedemdziesiątych,
fot. Kronika gminy Borowa

Il. 5. Urządzenie posesji na wsi na początku XXI w., fot. K. Furdyna

Wygląd posesji wiejskiej zmienił się w dużym stopniu. Zniknęły składowiska nieużytecznych rzeczy, które były charakterystycznym rysem wiejskiego podwórka odróżniającym go od posesji miejskiej. Już w latach osiemdziesiątych należały one do rzadkości i respondenci ocenili liczebność takich posesji na 8%. W pierwszej dekadzie XXI wieku pozostało ich ok. 7% i głównie są one własnością osób w podeszłym wieku. Przed 1990 r. jedna trzecia respondentów miała wiejskie podwórka estetycznie urządzone i uporządkowane, a w drugiej dekadzie zmiany systemowej prawie połowa. Estetyka posesji zależy od wieku właściciela. W miarę wzrostu wieku respondenta estetyka otoczenia domu jest mniejsza. Coraz więcej gospodarzy dokonuje oddzielenia podwórka gospodarczego od ogrodu i obejścia wokół domu (19% i 30%). Tradycyjne wiejskie ogródki kwiatowe są coraz częściej zastępowane ogrodami urządzonymi na wzór miejski, z zielenią i roślinami wieloletnimi pochodzenia zagranicznego. Według oceny jednej trzeciej respondentów, przeważnie w młodym wieku, obserwuje się na wsi nowocześnie urządzone ogrody; przed 1990 r. stanowiły one tylko 5%. Ponad połowa respondentów miejskich mieszkających w budynkach zbiorowych nie posiada własnych ogrodów. Kierunki zmian estetyki urządzenia obejść miejskich i ich nasilenie w badanych przedziałach czasowych są identyczne jak w obejściach wiejskich.

W wywiadzie kobieta (lat 36) twierdzi: „Teraz ludzie bardziej dbają o siebie, o gospodarstwo, obejście. Nie ma porównania, dziadostwo było na podwórkach, a dziś sady się jakieś drzewa, krzewy, żeby było ładnie. Zagospodarowanie ogrodu cieszy. Dawniej nie było czasu na takie rzeczy, jak pielęgnowanie ogrodu. Ludzie szli w pole, ci, co przychodzili z pracy czy ze szkoły, to trzeba było pomóc w gospodarstwie, kto myślał o krzewach czy ogrodach?"; (kobieta, lat 46) „Jak ktoś był za granicą, to widać od razu, to tam jest lepiej koło domu”; (kobieta, lat 73) „Status

Il. 6. Ogród wiejski na początku XXI w., fot. S. Furdyna

Il. 7. Ogród miejski na początku XXI w., fot. archiwum prywatne

mieszkaniowy na wsi jest obecnie zdecydowanie lepszy niż w socjalizmie”.

Posesję wiejską odróżnia od miejskiej zabudowa gospodarcza. Drewniane budynki gospodarcze (stodoła i stajnia) w okresie schyłku socjalizmu posiadała jedna trzecia respondentów, podczas badań ich liczebność spadła o połowę. Przede wszystkim należą one do starszych rolników. Gospodarcze pomieszczenia murowane przed 1990 r. były własnością ponad połowy badanych, w czasie badań posiadało je prawie trzy czwarte respondentów, w tym najwięcej młodych rolników. Coraz powszechniejszym elementem wiejskiego obejścia są dodatkowe pomieszczenia gospodarcze typu garaże na samochody i sprzęt rolniczy. Przed 1990 r. posiadała je jedna czwarta respondentów, w drugiej dekadzie transformacji ponad połowa, w tym głównie młode pokolenie.

Najbardziej spektakularny postęp na wsi w ostatnich dziesięcioleciach dokonał się w budownictwie mieszkaniowym. Warunki mieszkaniowe oceniane według wskaźników wielkości powierzchni mieszkalnej i liczby izb są korzystniejsze na wsi niż w mieście. W badanym środowisku wiejskim łatwiejszy jest dostęp do własnego mieszkania niż w mieście. Tańsze działki budowlane i gospodarczy system budowy domu z wykorzystaniem siły roboczej funkcjonującej w szarej strefie przyciągają inwestorów z miasta. Wyrównany poziom technologii budowlanych, jakości i estetyki wiejskich domów oraz zagospodarowania posesji wokół nich, a także infrastruktury drogowej nie pozwalają niejednokrotnie na odróżnienie zabudowy przy miejskiej ulicy i wiejskiej drodze. Jeszcze większe tempo postępu odnotowuje się w wyposażeniu domów w instalacje sanitarne⁵.

---

⁵ K. Leśniak-Moczuk, *Przemiany wiejskich społeczności lokalnych w odniesieniu do miasta*, s. 311–320.

Il. 8. Podwórkó wiejskie i budynki gospodarcze na wsi w latach siedemdziesiątych, fot. K. Rzeźnik

Il. 9. Podwórkó wiejskie i budynki gospodarcze na wsi na początku XXI w., fot. K. Piątek

Infrastruktura techniczna w domach miejskich i wiejskich

W skali ogólnopolskiej wieś dysponuje większymi od miasta zasobami mieszkaniowymi, ale o niższym standardzie wyposażenia w elementy infrastruktury komunalnej. Można jednak podać przykłady dużej dynamiki postępu w nasycaniu wsi mediami technicznymi. Od 2000 r. następuje poprawa w rozwoju sieci kanalizacyjnej i systemu oczyszczania ścieków. Na Podkarpaciu w 2000 r. uruchomiono 40% nowych podłączeń kanalizacyjnych. Dzięki temu województwo (z trzema innymi) charakteryzowało się największą dynamiką rozwoju sieci kanalizacyjnej w kraju. W latach 1990–2000 dystans pomiędzy wsią i miastem w zakresie wyposażenia mieszkań w wodociąg sieciowy zmniejszył się dwukrotnie⁶.

W powiecie mieleckim od lat siedemdziesiątych XX do początku XXI w. zaszły olbrzymie zmiany w wyposażeniu wiejskich budynków mieszkalnych w urządzenia techniczne. Według wyników badań terenowych połowa domów wiejskich respondentów miała łazienki, zaś obecnie 91%, wodociągi odpowiednio 30% i 85%, toalety spłukiwane 48% i 85%, centralne ogrzewanie 24% i 79%, gazociągi 17% i 68%, kanalizację 10% i 66%. W posiadaniu tych urządzeń przoduje pokolenie młodsze, a urządzenia do użytku zbiorowego, jak wodociągi i gazociągi, są użytkowane przez osoby w każdym wieku. Mieszkańcy miasta zajmują lokale wyposażone w powyższe urządzenia techniczne w 95%. Współczesnej wsi nie dzieli w tej dziedzinie tak duży dystans wobec miasta jak

---

⁶ *Polska wieś. Raport o stanie wsi*, FnRRPR, Warszawa 2002, s. 54, 104; F. Kapusta, *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, M. Kłodziński, W. Dzun (red.), Wydawnictwo AR w Szczecinie, IRWiR PAN, Warszawa 2005, s. 59.

w czasach socjalizmu, gdy wyposażenie mieszkań wiejskich w te urządzenia sięgało od 10% do 50%, a mieszkań miejskich przeciętnie 70%. Wyniki badań terenowych potwierdzają wskaźniki statystyczne rejestrujące dynamikę nabywania i użytkowania urządzeń technicznych w mieszkaniach na wsi i w mieście na przestrzeni porównywanych lat (tab. 1).

Tabela 1. Instalacje w mieszkaniach w powiecie mieleckim, 1978 i 2002 r.

Nazwa wskaźnika	1	2	1:2	3	4	3:4	3:1
Jednostki miary	Udział mieszkań z instalacją w liczbie mieszkań (%)						
Wodociąg	24,5	89,0	-72	89,0	99,2	-10	+263
Ustęp splukiwany	17,7	86,0	-79	74,5	95,8	-22	+321
Łazienka	20,1	84,9	-76	77,4	96,9	-20	+270
Ciepła woda	21,1	84,8	-75	78,1	97,2	-20	+270
Centralne ogrzewanie	7,8	74,8	-90	60,0	94,4	-36	+285
Gaz z sieci	2,5	90,9	-93	80,8	97,9	-17	+3198

Oznaczenia: 1 – wartość wskaźnika dla wsi w 1978 r.; 2 – wartość wskaźnika dla miasta Mielca w 1978 r.; 1:2 – procentowa wartość wskaźnika dla wsi wzgl. Mielca w 1978 r.; 3 – wartość wskaźnika dla wsi w 2002 r.; 4 – wartość wskaźnika dla miasta Mielca w 2002 r.; 3:4 – procentowa wartość wskaźnika dla wsi wzgl. Mielca w 2002 r.; 3:1 – procentowa wartość wskaźnika dla wsi w 2002 r. wzgl. 1978 r.

Źródło: opracowanie i obliczenia własne. Dane z Narodowego Spisu Powszechnego w Polsce z 1978 i 2002 r.

W wodociągi w roku 1978 była wyposażona jedna czwarta mieszkań wiejskich, a w 2002 r. już 89%, co zmniejszyło dystans do wyposażenia w to urządzenie mieszkań miejskich z 72% do 10%, a zarazem poprawiło standard warunków sanitarnych na wsi o 263%. Stan instalacji wodociągów na wsi i w mieście w powiecie mieleckim nie odbiega od poziomu ogólnopolskiego z 2005 r. (wieś – 88,2%, miasto – 98,5) i w województwie podkarpackim (wieś – 87,6%).

Il. 10. Łazienka wiejska na początku XXI w., fot. Cz. Rogóż

Il. 11. Łazienka miejska na początku XXI w., fot. Cz. Rogóż

Udział wiejskich mieszkań wyposażonych w ustęp spłukiwany w ogólnej liczbie mieszkań na wsi w 1978 r. wyniósł 17,7%, a w 2002 r. – 74,5%, co zmniejszyło różnicę pomiędzy wsią i miastem w tym zakresie z 79% do 22% i poprawiło jakość mieszkań na wsi o 321%. Wskaźnik ten na wsi mieleckiej jest identyczny jak na wsi podkarpackiej i wyprzedza wieś ogólnopolską o punkt procentowy. Wskaźnik w Mielcu jest o 2 punkty procentowe wyższy niż w miastach w Polsce.

Podobny postęp dokonał się co do standardu wyposażenia mieszkań wiejskich w łazienki. Na wsi udział mieszkań z łazienką wynosił na początku badanego okresu 20%, a na końcu 77,4%, co zmniejszyło dystans do miasta z 76% do 20% i wpłynęło na polepszenie warunków sanitarnych na wsi o 270%. Wskaźnik ten na wsi mieleckiej jest o 3 punkty procentowe wyższy niż na wsi w Polsce, a w Mielcu o 5 punktów procentowych wyższy w porównaniu do miast w Polsce.

Funkcjonowanie łazienek jest uzależnione od dostępu do bieżącej ciepłej wody. Wskaźniki ilustrujące tempo wyposażenia mieszkań w oba te media techniczne na wsi i w mieście są prawie identyczne.

Duże dysproporcje pomiędzy wsią i miastem występowały w wyposażeniu mieszkań w centralne ogrzewanie. Na wsi w 1978 r. objęto nim tylko 7,8% ogółu mieszkań, a w 2002 r. już 69%. Wartość tego wskaźnika przekroczyła w 2002 r. poziom z 1978 r. o 285% i pozwoliła na zmniejszenie dystansu wsi do miasta z 90% do 36%. Wieś mielecka wyprzedza pod względem instalacji centralnego ogrzewania wsie w Polsce o 6 punktów procentowych, wsie na Podkarpaciu o 10 punktów procentowych, a miasto Mielec – miasta w Polsce o 10 punktów procentowych.

Największe zmiany zaszły w dziedzinie dostępu do korzystania z gazu z sieci przez mieszkańców wsi. Mieszkania wiejskie w 1978 r. były wyposażone w gaz zaledwie

w 2,5%, a w 2002 r. aż w 80,8%. Skok ten zmniejszył dysproporcje dzielące wieś od miasta z 93% do 17%. Pod względem instalacji gazu z sieci powiat mielecki i Podkarpacie wyprzedzają wielokrotnie wieś i miasto w skali ogólnopolskiej. Na wsi podkarpackiej 57,4% mieszkań jest wyposażonych w gaz z sieci, na wsi w Polsce 17,7%, a w miastach w Polsce 74%⁷.

Analiza wskaźników statystycznych i wyników badań terenowych wykazała, że infrastruktura komunalna w mieszkaniach była jedną z dynamiczniej rozwijających się dziedzin wpływających na poprawę warunków mieszkaniowych na wsi mieleckiej. Tempo nasycenia tymi urządzeniami wiejskich i miejskich domów w latach 1978–2002 podwyższyło standard mieszkań w obu środowiskach. Wyposażenie wiejskich mieszkań w wodociąg, ustępy spłukiwane, łazienki, ciepłą wodę, centralne ogrzewanie i gaz z sieci w latach siedemdziesiątych oscylowało w granicach 3%–25%, a w mieście 75%–90%. W intensywnie rozwijającej się pod tym względem wsi wyposażenie to osiągnęło poziom 60%–90%, a w mieście podwyższyło się do 95%–99%. Dostęp do urządzeń komunalnych w wiejskich domach w badanym rejonie jest zbliżony do warunków miejskich, co zmniejsza dysproporcję między warunkami mieszkaniowymi na wsi i w mieście, zwiększa komfort mieszkań i polepsza warunki sanitarne w wiejskich domach. Utrzymujące się różnice dotyczą części starego budownictwa na wsi, wyposażenie domów w nowym budownictwie wiejskim nie ustępuje standardom miejskim.

W obu badanych środowiskach powiatu mieleckiego do wyposażenia domu w instalacje (wodociąg, kanalizacja, centralne ogrzewanie, gaz) bardzo dużą wagę przywiązywało ponad 40% badanych w okresie PRL-u, w odniesieniu

---

⁷ *Charakterystyka obszarów wiejskich w 2005*, GUS, US, Olsztyn 2006, s. 64–65, 120.

do obecnych czasów ponad połowa. Na wsi mniejszą potrzebę posiadania takich urządzeń odczuwa starsze pokolenie, a w mieście młodsze. W ocenie wiejskich respondentów możliwość zaspokojenia tych potrzeb w stopniu bardzo wysokim jest w gospodarce rynkowej czterokrotnie większa niż w gospodarce socjalistycznej (40% i 10%). W mieście ponad dwie trzecie respondentów jest zdania, że przed 1990 r. łatwiej było zaspokajać te potrzeby na bardzo wysokim poziomie, a po 1990 r. podtrzymuje to zdanie niecała jedna czwarta respondentów. Spośród badanych najmniej młodych respondentów twierdzi, że w mieście jest bardzo wysoki stopień zaspokajania tych potrzeb, co wynika z podwyższania kosztów eksploatacji tych urządzeń, przy spadku dochodów ograniczając ich dostępność⁸.

Wnętrza miejskich i wiejskich domów

Estetyka urządzenia mieszkania zależy od jakości użytkowanych mebli i od szczegółów wykończeniowych i przedmiotów ozdobnych. Pod tym względem nie ma istotnych różnic w wyposażeniu domów badanych środowisk. Przed zmianą systemową co dziesiąty respondent przywiązywał wagę do ozdób w domu, a w gospodarce rynkowej jedna czwarta badanych na wsi i w mieście. Zwiększył się przez to popyt na przedmioty ozdobne nadające mieszkaniom przytulny i bogatszy wygląd, zgłaszany w okresie PRL-u na wsi przez 17% i w mieście przez jedną czwartą respondentów, po roku 2006 przez jedną trzecią w obu środowiskach. Zmniejszyła się nieznacznie liczba respondentów nieużywających przedmiotów ozdobnych w domach, na wsi z 21% do 19%, w mieście z 14% do 11%. Jednakowa jest w obu śro-

---

⁸ K. Leśniak-Moczuk, *Przemiany wiejskich społeczności lokalnych w odniesieniu do miasta*, s. 314–315, 320–326.

dowiskach struktura wiekowa respondentów mających określony stosunek do estetyki tworzonego przez siebie otoczenia. O estetyczny wygląd mieszkania stara się najczęściej młodych osób, a najmniej starszych.

Przykładem ujednolicania sposobu życia w jednostkach zróżnicowanych pod względem statusu administracyjnego jest umeblowanie. Ponad jedna czwarta respondentów z miasta w czasach socjalistycznych urządzała mieszkania kupując nowoczesne meble, co na wsi czyniło 14% badanych. W mieście wieloletnich mebli używała połowa respondentów, a na wsi 58%. Wyniki badań wykazują, że nastąpiło wyrównanie powyższych różnicowań. Ponad połowa respondentów z obu środowisk używa mebli wieloletnich, a ponad jedna trzecia – nowoczesnych. Jednakowa jest struktura wiekowa użytkowników obu typów mebli w mieszkaniach wiejskich i miejskich. Liczba użytkowników mebli wieloletnich jest wprost proporcjonalna do wieku respondentów, mebli nowoczesnych – odwrotnie proporcjonalna.

Il. 12. Pokój gościnny na wsi w latach siedemdziesiątych XX w.,
fot. archiwum prywatne

Il. 13. Salon wiejski na początku XXI w., fot. K. Furdyna

Il. 14. Salon miejski na początku XXI w., fot. archiwum prywatne

Wizytówką gospodyni wiejskiej zaczyna być nowoczesna kuchnia wyposażona w sprzęt używany dotąd powszechnie przez mieszkańców miast. Kuchnia na węgiel odchodzi do lamusa. Na wsi korzystało z niej w schyłkowych latach socjalizmu jeszcze prawie dwie trzecie respondentów, a obecnie ponad jedna czwarta, głównie osoby starsze; w mieście odpowiednio 16% i 3%.

Il. 15. Kuchnia wiejska w latach siedemdziesiątych,
fot. archiwum prywatne

Kuchenka gazowa była przed 1990 r. wyposażeniem kuchni jednej czwartej wiejskich respondentów i dwóch trzecich miejskich, w czasie badań jednakowo (83%) w obu społecznościach. Coraz popularniejsze w analizowanych przedziałach czasowych stają się kuchnie elektryczne w identycznym stopniu na wsi i w mieście (przed 1990 r. – 8% i po 1990 r. – 27%). Czajnik elektryczny uzupełnia sprzęt kuchenny na wsi odpowiednio w 7% i 57%, a w mieście

Il. 16. Kuchnia wiejska na początku XXI w., fot. S. Furdyna

– 10% i 74%. Do wyposażenia kuchni niespełna połowy wiejskich respondentów zalicza się mikrofalówkę, przed 1990 r. znaną jedynie 4% respondentów. Na wsi ta nowość usprawniająca przyrządzanie posiłków rozpowszechniła się prawie tak samo szybko jak w mieście, gdzie posiadanie mikrofalówek przed 1990 r. zgłosiło 6% i po 1990 roku 58% respondentów. W mieście korzystają z nich głównie młodzi, a na wsi osoby w każdym wieku. Lodówka uchodzi za nieodzowny standard sprzętu kuchennego w prawie 100% domów (przed 1990 r. używano jej w 70% gospodarstw wiejskich i 83% miejskich). Zamrażarka przed 1990 r. była wyposażeniem kuchni prawie jednej czwartej respondentów w obu środowiskach, po roku 2006 korzysta z niej trzy czwarte badanych mieszkańców wsi i ponad połowa z miasta. W szerszym zakresie używają jej młodszy respondenci posiadający wieloosobowe gospodarstwa domowe, zwłaszcza na wsi, gdzie opłacalny

Il. 17. Kuchnia miejska na początku XXI w., fot. archiwum prywatne

jest ubój zwierząt wyhodowanych we własnym gospodarstwie na własne potrzeby.

O likwidacji dystansu dzielącego wieś i miasto pod względem wyposażenia domu w przedmioty trwałego użytkowania świadczy szybsze tempo rozpowszechniania się zmywarek na wsi niż w mieście, od 2% w obu środowiskach przed 1990 r. do 18% na wsi i 14% w mieście. Na wsi wiek respondentów nie ma związku z akceptacją tego urządzenia, w mieście wraz z wiekiem zmniejsza się liczba jego użytkowników⁹.

Standard i estetyka wyposażenia domu wiejskiego zyskały priorytet w skali wydatków, co upodabnia pod tym względem mieszkańców wsi do środowiska miejskiego, pod-

---

⁹ K. Leśniak-Moczuk, *Przemiany wiejskich społeczności lokalnych w odniesieniu do miasta*, s. 326–332.

czas gdy w czasach socjalizmu dobór przedmiotów trwałego użytkowania w domach wiejskich różnił się na niekorzyść od gospodarstw miejskich i był uzależniony od źródeł dochodów¹⁰ oraz ograniczonych możliwości zakupu sprzętu (talony itp.). O dynamice postępu w osiąganiu wysokiego standardu życia na wsi świadczy także zbliżone tempo nabywania nowości sprzętu gospodarstwa domowego przez grupy rodzin z obu środowisk.

Rezydencja w małym mieście

Powyższe przykłady architektury budownictwa i wyposażenia wnętrz domów oraz urządzenia posesji domostw zarówno na wsi jak i w powiatowym mieście ilustrują stan przeciętny. Wśród typowych form zabudowy są skrajności negatywne, spotykane u mieszkańców o niższym statusie społecznym, często w patologicznych rodzinach, których domostwo jest ubogie lub zaniedbane. Polaryzacja społeczna w systemie gospodarki rynkowej wyłania także pozytywne przykłady osób, które prowadząc działalność biznesową osiągnęły sukcesy, co jest widoczne w jakości ich warunków mieszkaniowych.

Poniżej – przykład domu z ogrodem rodziny wywodzącej się z małego miasta i prowadzącej w nim biznes na miarę globalną. Rezydencja „Słoneczny Dom” właścicieli firmy ANKOL wyrasta ponad przeciętność nie tylko małego miasta – współczesnym może się kojarzyć z historycznymi posiadłościami magnackimi. Właścicielka rezydencji, Anna

---

¹⁰ M. Halamska, *Chłopi na przełomie epok*, IRWiR PAN, Warszawa 1991, s. 53–56; I. Bąk, A. Sompolska-Rzechuła, *Dynamika i zróżnicowanie udziałów miesięcznych wydatków gospodarstw domowych rolników oraz pracowników użytkujących gospodarstwo rolne w Polsce w latach 1990–2003*, [w:] *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, M. Kłodziński, W. Dzun (red.), Wydawnictwo AR w Szczecinie, IRWiR PAN, Warszawa 2005, s. 357, 360.

Kolisz, urządziła ją w ulubionym stylu rokoko. Komfortowy dom wyrażający upodobania i pasje właścicielki stoi na niewielkim wzniesieniu ukrytym w centrum starego miasta, na miejscu zamku dawnych władców tych ziem.

Il. 18. Rezydencja „Słoneczny Dom” w Mielcu, fot. archiwum prywatne

Wnętrza domu mówią o zamiłowaniu właścicieli do rzeczy unikatowych i pięknych. Salon, gabinety, antresola, sypialnie, kuchnie, łazienki i hote z meblami z włoskich i amerykańskich salonów są udekorowane dziełami sztuki porcelanowej. Na tapetach, firanach, zasłonach, tapicerce nie do wyjątków należą aplikacje błyszczące złotem¹¹.

Il. 19. Salon, fot. archiwum prywatne

¹¹ A. Kolisz, *Anna Kolisz. Kobieta sukcesu*, Mielec 2019, s. 75–79.

Integralną częścią domu jest olbrzymich rozmiarów oranżeria. Autorka książki *Anna Kolisz inspiruje* zaczyna jej opis słowami: „(...) między domem a pracą są małe zakamarki szczęścia: ogród, kwiaty i spotkania przy wspólnym stole”. Oranżeria to miejsce, w którym majestatyczny ogród łagodnie wchodzi do Słonecznego Domu. Ulubione miejsce odpoczynku i spotkań rodzinnych, przepojone zielenią imponujących paproci, dracen, japońskich róż, palm i wielu roślin doniczkowych, ma sprzyjający relaksowi mikroklimat. W zieleni i kwiatkach goszczą antyczne boginie czterech pór roku i imponujące akwarium morskie. Szklany salon pozwala cieszyć się widokiem na letni ogród, do którego prowadzą rozsuwane szklane drzwi¹².

Zdaniem właścicielki ogród jest odzwierciedleniem duszy człowieka, ukazuje poczucie estetyki i wrażliwość na piękno.

Il. 20. Ogród, fot. archiwum prywatne

¹² A. Kolisz, *Anna Kolisz inspiruje*, Mielec 2020, s. 65–66.

Rozdział książki o właścicielce rezydencji¹³ zatytułowany „Dom zbudowany z miłości i marzeń” rozpoczyna się zdaniem: „Życie jest podróżą, której wszystkie drogi prowadzą do domu”.

* * *

Przełom XX i XXI w., wraz z ewolucją społeczeństw przemysłowych w kierunku postindustrialnym i transformacją systemową wprowadzającą gospodarkę rynkową, w Polsce jest okresem jakościowych przemian na obszarach wiejskich. Właściwe dla początku XXI w. porównywalne nasilenie i podobne tempo absorpcji postępu technicznego i cywilizacyjnego do przestrzeni lokalnej każdego typu jest przyczyną konwergencji społeczności wiejskich i miejskich. Obie społeczności traktowane przez lata w kategoriach odrębności, są obecnie poddawane w zbliżonym zakresie i stopniu czynnikom endogenicznym i egzogenicznym, kształtującym podobne warunki życia w obszarze bytowym, aktywności zawodowej i kultury życia codziennego. Wieś wkracza na drogę przemian z niższego poziomu rozwoju aniżeli miasto z powodu występujących na obszarach wiejskich znacznych zapóźnień.

Najwięcej zmian w środowisku wiejskim dokonuje się w sferze ekonomicznej, infrastrukturalnej, urbanistycznej, demograficznej i społeczno-kulturowej, a mniej w mentalnościowej. Nowy kształt tradycyjnych wiejskich wspólnot lokalnych zmierza w kierunku zbiorowości lokalnych.

Dyfuzja kulturowa wpływa na wyłanianie się nowego standardu warunków bytowych w wiejskim środowisku. Tradycyjne kryteria podziałów między wsią i miastem co do wzorów zabudowy, urządzania domów i posesji zacieśniają się. Pragnienie korzystania z osiągnięć cywilizacyjnych

---

¹³ A. Kolisz, *Anna Kolisz. Kobieta sukcesu.*

doprowadziło do postępu w unowocześnieniu wyposażenia gospodarstwa domowego. Warunki mieszkaniowe na mieleckiej wsi są porównywalne z poziomem miejskim. Bardzo wysokie są potrzeby związane z estetyką urządzania mieszkań i posesji, rosną one w szybszym tempie na wsi niż w mieście. Ogromny postęp dokonał się na wsi w rozwoju infrastruktury komunalnej, niwelując w niektórych mediach dystans do miasta. Tempo wzrostu wyposażania mieszkań w nowoczesne artykuły gospodarstwa domowego jest zbliżone. Na wsi osiągnięto korzystniejsze wskaźniki wielkości i zagęszczenia mieszkań względem miasta¹⁴.

Charakterystyka porównawcza budynków mieszkalnych i ich wyposażenia oraz posesji na wsi i w mieście, dokonana na podstawie subiektywnych spostrzeżeń mieszkańców, obserwacji, introspekcji i wizualizacji przeprowadzanej przez autorów artykułu oraz w oparciu o analizę danych statystycznych, świadczy o nadrobieniu dystansu cywilizacyjnego między tymi środowiskami w okresie badanych trzydziestu lat. Obecnie między oboma środowiskami zmniejszają się dysproporcje w wyglądzie domów, wyposażeniu w infrastrukturę techniczną, przedmioty trwałego użytku i sprzęt gospodarstwa domowego, w urządzeniu posesji i ogrodów, a niejednokrotnie jakość zasobów mieszkaniowych zmieniała się na korzyść wsi. Ten wniosek weryfikuje pierwszą część testowanej hipotezy o zacieraniu kontrastów w warunkach mieszkaniowych pomiędzy wsią z okresu socjalizmu i współczesną a miastem.

Zmniejszaniu dużych dysproporcji warunków mieszkaniowych na linii miasto-wieś towarzyszy przesuwanie się tych dysproporcji w kierunku biedni-bogaci, bez względu na typ jednostki terytorialnej ich miejsca zamieszkania. O pojawieniu się takich tendencji świadczy przykład estetyki domu

---

¹⁴ K. Leśniak-Moczuk, *Przemiany wiejskich społeczności lokalnych w odniesieniu do miasta*, s. 497, 499, 501–502, 506–507.

---

i ogrodu właścicieli usytuowanych w kręgu prywatnego biznesu prowadzonego z sukcesem na skalę światową. Ukazane na podstawie badań *case study* zróżnicowanie między przeciętnym a bardzo wysokim poziomem warunków mieszkaniowych w skali małego miasta weryfikuje drugą część testowanej hipotezy o pojawiających się spektakularnych kontrastach warunków mieszkaniowych w małym mieście.

Poddane porównaniu warunki mieszkaniowe ludności wsi i miasta powiatowego stanowią ważny wymiar życia społecznego, bowiem zagadnienia ze sfery prywatnej dotyczące warunków życia rodziny i szans na ich poprawę w przyszłości kształtują wyznaczniki nastrojów społecznych.